

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ШЕМЕТА ЮЛІЯ МАРКІВНА

УДК 94[929+001.891:001.92]

**НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ
М. Ф. ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА**

Спеціальність 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі давньої та нової історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

КОЛЕСНИК Віктор Федорович, завідувач кафедри
давньої та нової історії України, декан історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор

ВОЙЦЕХІВСЬКА Ірина Нінелівна, професор кафедри
архівознавства та спеціальних галузей історичної науки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

кандидат історичних наук, доцент

ТАРАСЕНКО Ольга Олексіївна, доцент кафедри
історичних дисциплін Київського міського
педагогічного університету ім. Б. Д. Грінченка

Провідна установа: Інститут історії України НАН України

Захист відбудеться “19” квітня 2004 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.20 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано “16” березня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Її обсяг становить 244 сторінки. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (45 сторінок, 391 найменування).

Вступ. Актуальність теми дослідження. Одним із важливих напрямків сучасних досліджень в Україні є вивчення діяльності та спадщини видатних вчених. Без цього неможливі з'ясування, аналіз, висвітлення основних тенденцій і проблем в науці на різних етапах її розвитку та їхнє вирішення, встановлення тяглості й спадковості наукових традицій, створення всебічної картини розвитку історичних знань.

Звертання дослідників до наукового доробку вчених другої половини ХІХ – початку ХХ ст. обумовлене значним інтересом, який він має для з'ясування окремих важливих питань минулого. Розв'язання багатьох із них було започатковано в той час саме їхніми працями і продовжує залишатися актуальним. До таких учених належить М. Ф. Владимирський-Буданов – історик та правознавець, викладач Університету Святого (далі – Св.) Володимира, один із засновників київської школи західноруського (литовсько-руського) права, видавець і редактор археографічних праць, науковий доробок якого потребує докладного висвітлення.

Детальний аналіз життєвого шляху та наукової спадщини М. Ф. Владимирського-Буданова дозволить зрозуміти хід думки вченого, культурне і наукове життя, безпосереднім учасником якого він був, допоможе дослідити окремі сторінки минулого Київського університету, сприятиме висвітленню досягнень наших попередників, аналізу розвитку певних галузей знань і їхньої рецепції в українську науку ХХ – ХХІ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах програми науково-дослідних робіт “Історія формування і розвитку Української держави”, затвердженої вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (державний реєстраційний номер № 01БФ046-01).

Об'єктом дослідження є особистість М. Ф. Владимирського-Буданова, видатного ученого, історика та історика права.

Предметом дослідження є процес становлення М. Ф. Владимирського-Буданова як ученого, його життєвий шлях, наукова діяльність, спадщина та викладацька праця.

Хронологічні рамки роботи зумовлені особливістю дослідження персоналії й охоплюють період життя М. Ф. Владимирського-Буданова протягом 1838 – 1916 рр. Проте особлива увага приділена періоду від середини 1860-х по березень 1916 р. При цьому нижня межа є часом становлення М. Ф. Владимирського-Буданова як науковця та педагога, а верхня – смертю вченого.

Метою дисертаційної праці є комплексне висвітлення життєвого шляху, наукової, науково-методичної, педагогічної та археографічної діяльності М. Ф. Владимирського-Буданова, його внеску в історичну науку в Україні та Російській імперії.

Для досягнення поставленої мети автор ставив перед собою такі **завдання**:

- проаналізувати стан дослідження та джерельну базу проблеми;
- розкрити умови формування наукового світогляду та подальший розвиток М. Ф. Владимирського-Буданова як дослідника й особистості, охарактеризувати його методологічні принципи;
- висвітлити його педагогічну і науково-методичну працю;
- проаналізувати основні напрямки наукових студій вченого та його праці;
- дослідити внесок М. Ф. Владимирського-Буданова у розвиток археографічної та архівної справи на українських теренах і в Російській імперії;
- з'ясувати місце, роль і значення М. Ф. Владимирського-Буданова в розвитку історичної науки в Україні та Російській імперії другої половини XIX – початку XX ст.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності та науковості. Під час роботи над обраною темою застосовувалися такі **методи** історичного дослідження: історико-аналітичний, синтезу та порівняльний, біографічний і хронологічний.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що робота є першою в українській історіографії спробою комплексного дослідження життєвого шляху та наукової спадщини М. Ф. Владимирського-Буданова. В процесі написання дисертації було опрацьовано значний масив джерел, частину з яких вперше залучено до наукового обігу. Проаналізовано наукові праці вченого, в тому числі й ті, які залишаються в рукописному вигляді, що дає змогу поглибити дослідження розвитку історичної науки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст. В роботі комплексно висвітлено творчий доробок ученого як історика, а не лише історика права, по-новому розглянуто окремі роботи М. Ф. Владимирського-Буданова. Деталізовано розгляд питань, пов'язаних із його внеском у розвиток окремих дисциплін історичної науки. Уточнено бібліографію праць вченого.

Практичне значення дисертації. Матеріали дослідження можуть бути використані для створення узагальнюючих праць з історії української історичної науки та її окремих галузей, укладання біобібліографічної праці, присвяченої М. Ф. Владимирському-Буданову, при створенні історіографічних праць та навчальних посібників, українського біографічного словника, робіт, присвячених історії Київського університету.

Апробація результатів і окремих положень дисертації. Основні положення дослідження апробовано під час загальноукраїнських та міжнародних конференцій: “Розвиток історичної науки в Україні (до 10-річчя незалежності України)” (Міжнародна наукова конференція, Київ, 18 травня 2001 р.); “Бібліотечно-інформаційний сервіс” (Міжнародна наукова конференція, Київ, 9 – 11 жовтня 2001 р.); “Дні науки Національного Університету “Києво-Могилянська

академія” (Восьма Щорічна наукова конференція, Київ, 28 січня – 1 лютого 2002 р.), “Історія України: історія вивчення, сучасний стан і перспективи досліджень (до 215-ї річниці від дня народження автора першої історії України Д. Бантиш-Каменського)” (Наукова конференція, Київ, 20 – 21 травня 2003 р.), “Місто в культурі середньовіччя” (XXIV Медієвістичний семінар ім. А. Карловської-Камзової, Республіка Польща, Познань, 16 – 17 жовтня 2003 р.), а також у п’яти публікаціях загальним обсягом 2,3 друкованих аркушів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В першому розділі “Історіографія та джерельна база дослідження” характеризуються та аналізуються стан наукової розробки проблеми та джерела роботи.

Історіографія проблеми. Дослідження (з історії та історії права), в яких висвітлюються біографія та наукова спадщина вченого, переважно українських та російських авторів, порівняно нечисельні – інших, можна умовно розділити на праці, безпосередньо присвячені вивченню М. Ф. Владимирського-Буданова як особистості й науковця, та праці, які використовували і характеризували його доробок у контексті розгляду певних питань.

Зацікавлення науковим доробком М. Ф. Владимирського-Буданова виникло фактично разом із його першими працями і в подальшому ті чи інші їх аспекти ставали предметом обговорення багатьох дослідників. При цьому розвідки сучасників здебільшого торкалися наукових поглядів та робіт вченого, натомість біографічні нариси з’явилися вже після його смерті.

Важливими для з’ясування окремих етапів біографії М. Ф. Владимирського-Буданова є некрологи М. О. Дьяконова, О. О. Малиновського, Ф. В. Тарановського та інших. Надалі інтерес до особистості та наукової спадщини М. Ф. Владимирського-Буданова виникає в останній третині ХХ ст. До цього часу вченому була присвячена лише робота Б. Бабицького.

Певну увагу науковій творчості М. Ф. Владимирського-Буданова приділила О. Ф. Скакун. Їй належить низка статей, присвячених дослідженню розвитку історико-правової думки в Україні і внеску в нього М. Ф. Владимирського-Буданова. Дослідниця наголосила на тому, що історик приділяв багато уваги проблемам державності на території України, особливо періоду XIII – XV ст. Окремі питання наукової діяльності вченого розглядаються також у статтях І. О. Ворончук та О. Карліної.

Частково з’ясувати деякі аспекти наукової праці вченого можна завдяки роботам, які стосуються тих чи інших проблем розвитку історико-правової та історичної наук. Відомості про науково-видавничу діяльність М. Ф. Владимирського-Буданова надають розвідки О. І. Левицького і М. П. Дашкевича. Негативну оцінку творчості ученого містить публікація С. Борисєнока. Робота характеризувала погляди М. Ф. Владимирського-Буданова

як шовіністичні та упереджені, і могла сприяти тому, що зацікавлення його творчістю довго не виявлялося.

Окремі висновки та положення робіт вченого, присвячених демографічній історії України XVI – XVII ст., історії міст тощо, були опрацьовані та проаналізовані О. І. Барановичем, В. Д. Отамановським, іншими дослідниками.

Незначну увагу характеристиці археографічної практики в Україні в той час, коли Тимчасову комісію для розгляду давніх актів, що знаходилася при Київському, Подільському генерал-губернаторі (далі – Тимчасова комісія) очолював М. Ф. Владимирський-Буданов, приділено в одній із робіт Б. С. Ватулі. На його думку, проте, недостатньо обґрунтовану та спростовану пізніше О. І. Журбою, цей час називається малопродуктивним. У монографії останнього було відзначено позитивні зрушення, що відбувалися в російській науці наприкінці XIX ст. загалом і внесок М. Ф. Владимирського-Буданова у розвиток археографічної практики зокрема. Проте характеристиці діяльності Тимчасової комісії під час перебування М. Ф. Владимирського-Буданова її головним редактором було, все-таки приділено дещо менше уваги, аніж за його попередників.

Останнім часом зріс інтерес до школи західноруського права та її надбань, і, в контексті цього, до творчої спадщини М. Ф. Владимирського-Буданова у істориків та істориків права. Дослідженням цих питань присвячено роботи Т. І. Боднарук, а також С. І. Михальченка – одного із небагатьох, хто розглядає вказану проблематику саме з погляду історика. Проте, оскільки робота присвячена дослідженню школи, то окремі аспекти як біографії, так і наукової роботи М. Ф. Владимирського-Буданова залишилися поза увагою автора.

В узагальнюючих історичних дослідженнях науковий доробок вченого згадується побіжно. Натомість у роботах, присвячених висвітленню певних конкретних питань та проблем минулого, він використовується дещо активніше.

Отже, наявні праці, як такі, що безпосередньо присвячені дослідженню життєвого шляху та наукового доробку М. Ф. Владимирського-Буданова, так і ті, що розглядають їх в контексті загальніших, дають змогу з'ясувати багато аспектів вказаних питань, проте, загалом, залишають поза увагою значну їх кількість. Так, недостатньо висвітленою і такою, що потребує подальших досліджень, є біографія вченого, актуальними є вивчення та аналіз його наукової спадщини й освітньої діяльності.

Джерельну базу дослідження становлять опубліковані та неопубліковані матеріали, які можна розділити на дві групи. До першої групи належать наукові праці М. Ф. Владимирського-Буданова та підготовчі матеріали до них: монографічні дослідження, розвідки різного змісту, публікації історичних джерел, уривки із спогадів про інших осіб тощо, які значною мірою розкривають світогляд вченого. На особливу увагу заслуговують неопубліковані матеріали, що зберігаються в особових фондах вченого Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) та Центрального державного історичного архіву України в м. Києві (далі – ЦДАК), – відповідно,

ф. 60 та ф. 840, у яких міститься значна кількість фактичної інформації та важливих висновків, що інколи суттєво доповнюють відомі з друкованих робіт думки. Серед підготовчих матеріалів до наукових праць варто відзначити документи, які містять інформацію про підготовку деяких із них: копії, виписки тощо.

Другу групу складають матеріали, що характеризують окремі етапи та події у житті вченого. Серед них: а) матеріали до біографії, службової та громадської діяльності М. Ф. Владимирського-Буданова; б) листування; в) майново-господарчі документи.

Дослідники життя і наукової праці М. Ф. Владимирського-Буданова звертаються перш за все до його автобіографії. В розвідці М. Ф. Владимирський-Буданов дав перелік основних життєвих віх, а також автобібліографію. Важливим джерелом, що містить дату народження М. Ф. Владимирського-Буданова, є біографічна розвідка М. М. Ясинського (ф. 59, спр. 15).

Окремі етапи життєвого шляху вченого можна прослідкувати у різноманітних повідомленнях, переліках стипендіатів, розкладах занять, протоколах засідань Ради Університету Св. Володимира тощо, опублікованих у періодичних виданнях, таких як “Временник Демидовского Юридического Лицея”, “Киевлянин”, “Университетские известия”. Важливими є спогади сучасників та учнів М. Ф. Владимирського-Буданова, що висвітлюють настрої і побут студентства, його ставлення до навчання, характеризують учбовий процес і окремих викладачів.

Порівняно невелика кількість відомостей про життєвий шлях міститься в матеріалах особового фонду М. Ф. Владимирського-Буданова ІР НБУВ. Натомість документи службової та громадської діяльності вченого складають більшість справ фонду (близько 1/2). Серед них – офіційне листування, звіти, доповідні записки тощо. Значна група матеріалів стосується його праці в Тимчасовій комісії та в галузі архівної справи.

Низка документів, що висвітлюють окремі аспекти біографії та наукової праці М. Ф. Владимирського-Буданова, знаходяться у інших фондах ІР НБУВ (ф. 8: Фонд Університету Св. Володимира; ф. 10: Архів Всеукраїнської Академії наук), а також ЦДІАК (ф. 442: Канцелярія Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора; ф. 707: Управління Київського учбового округу; ф. 711: Фонд Київської Духовної Академії) та Державного архіву м. Києва (ф. 16: Фонд Університету Св. Володимира; ф. 112: Фонд Київського кадетського корпусу) тощо.

Важливим джерелом для з'ясування окремих моментів біографії та наукових планів і роботи є листи вченого до друзів та колег, представлені у низці фондів ІР НБУВ (ф. 3: Листування) та ЦДІАК (ф. 1235: Особовий фонд М. С. Грушевського; ф. 2042: Особовий фонд М. О. Максимейка).

Незначною є кількість майново-господарчих документів (ІР НБУВ, ф. 60, спр. 270), які надають лише окремі відомості про приватне життя вченого та його родини.

Отже, джерельна база складається з різноманітних за походженням, характером та змістом матеріалів. Специфіку її становить порівняно незначна кількість біографічних джерел. Натомість матеріали, що стосуються наукової діяльності вченого, достатньо репрезентативні та надають змогу глибше проаналізувати творчий доробок М. Ф. Владимирського-Буданова.

У другому розділі “Життєвий шлях М. Ф. Владимирського-Буданова. Науково-методична і педагогічна діяльність вченого” досліджено формування та розвиток М. Ф. Владимирського-Буданова як особистості й науковця, його викладацьку працю.

Визначальну роль на обрання життєвого шляху та формування світогляду М. Ф. Владимирського-Буданова справило його походження із духовного стану та навчання у закладах духовної освіти різних рівнів, особливо у Київській Духовній Академії. У ній Михайло пережив кризу, що стала важливою для його подальшого життя: після участі в русі за реорганізацію навчального процесу та покращення побутових умов студентів його було виключено з академії. З 1860 р. він продовжив навчання в якості студента історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира. І надалі практично жодної участі в адміністративному та політичному житті М. Ф. Владимирський-Буданов не брав, зосередивши свої інтереси та зусилля виключно на наукових справах або таких, що мали до них відношення. Випадок міг спричинитися і до того, що консерватизм став переважаючим елементом життєвого світогляду вченого.

Суспільно-політична обстановка в Російській імперії середини ХІХ ст. і спричинені нею національні рухи обумовили активне зацікавлення науковців історією слов'янських народів, що знайшло відображення в дослідженнях викладачів Університету Св. Володимира. З них значний вплив на формування наукових уподобань М. Ф. Владимирського-Буданова справили М. Д. Іванішев, М. Х. Бунге, К. А. Мітюков та інші. Усе це спричинилося до того, що Михайло зосередився на вивченні не фактичної історії, а соціальних інституцій народів, що зрештою привело його до досліджень історії права. Певне враження на нього справила творча спадщина слов'янофілів. Слід відзначити також вплив на майбутнього ученого ідей історичної школи права. Проте він усвідомлював крайнощі останньої та застосував у своїх роботах історико-порівняльний метод досліджень. М. Ф. Владимирський-Буданов вказував на необхідність вивчати право кожного народу саме там, де він виявив його найповніше – у його власному історичному бутті. Історичні та історико-правові погляди вченого розвивалися у рамках позитивізму, підтвердженням чого можуть слугувати думки вченого, згідно до яких основу історії становить поступальний розвиток.

Початок педагогічної діяльності вченого припадав на студентські роки, коли він разом із гуртом однодумців викладав в одній із недільних шкіл Києва. Варто зауважити, що М. Ф. Владимирський-Буданов завжди виступав прихильником широкої народної освіти. По закінченні університету вчений проходив практику на Педагогічних курсах в Другій київській гімназії та викладав історію і географію у кадетському корпусі. Певний час М. Ф. Владимирський-Буданов був приватним

викладачем Павла Галагана. Після захисту магістерської дисертації працював у Демидівському Юридичному Ліцеї в Ярославлі, а після захисту докторської – в Університеті Св. Володимира. М. Ф. Владимирський-Буданов викладав історію руського та російського права, а також проводив практичні заняття з цих дисциплін студентам першого та другого курсів впродовж 1875 – 1915 рр. Важливою частиною університетського життя М. Ф. Владимирського-Буданова була його діяльність в якості голови випускних екзаменаційних комісій Казанського, Московського, Новоросійського та Петербурзького університетів, під час яких йому неодноразово доводилося брати участь у проектах та обговореннях існуючої системи іспитів.

Дослідницька діяльність багатьох учених у Російській імперії зосереджувалася довкола наукових товариств. М. Ф. Владимирський-Буданов брав участь у роботі декількох. Одним із них було Історичне товариство Нестора-Літописця, яке М. Ф. Владимирський-Буданов також очолював у 1888-1893 рр. Протягом цього часу йому вдалося впорядкувати його організаційну та науково-видавничу діяльність, залучити до співпраці багатьох відомих і молодих дослідників.

М. Ф. Владимирський-Буданов був одним із засновників школи західноруського (литовсько-руського права), формування якої відноситься до 1890-х – 1900-х рр. і пов'язується з іменами його учнів: М. М. Ясинського, Г. В. Демченка, М. О. Максимейка, О. О. Малиновського (сюди також відносять і О. Я. Шпакова). Серед її особливостей можна назвати підвищену увагу до історії народу, общини, використання історико-порівняльного методу та широкого кола джерел. Ідеї школи в подальшому справили значний вплив на українських істориків та правників.

Отже, формування світогляду М. Ф. Владимирського-Буданова відбувалося під впливом суспільно-політичних подій середини ХІХ ст. Наслідком їх стало зацікавлення вченим історико-правовою проблематикою. Важливе місце в роботі М. Ф. Владимирського-Буданова займала науково-методична та педагогічна праця, а також участь у діяльності наукових товариств.

У третьому розділі “Історичні та історико-правові студії М. Ф. Владимирського-Буданова. Праці з історії освіти” розглянуто та проаналізовано наукові роботи вченого.

Науковий доробок М. Ф. Владимирського-Буданова можна умовно розподілити за такими основними напрямками досліджень: історія та історія права, історія освіти і освітніх установ.

Він має свої особливості: частина наукових праць, що містить значну кількість інформації, залишається в рукописному вигляді. Своєрідну рису наукового доробку вченого становить і те, що політична історія та події не були предметом спеціального дослідження і розглядалися ним у якості своєрідного тла для питань історії права. З іншого боку, його історико-правові праці містять значний фактичний матеріал і становлять цінний внесок у розвиток історичної науки, тому їх можна розглядати комплексно. Ще однією особливістю творчої

спадщини вченого є те, що значна кількість висловлених ним думок містилася не у спеціальних працях, а в рецензіях на роботи інших дослідників або оглядах наукової літератури.

Праці вченого, написані понад століття тому, не втратили свого значення до сьогодні і можуть використовуватися при розробці багатьох проблем середньовічної та нової історії українських земель. Зокрема, вчений приділяв значну увагу питанням визначення характеру давньоруської держави, вважаючи її союзом окремих земель-общин під формальною владою київського князя (теорія “земської держави”), висловив низку важливих міркувань щодо її владних структур тощо.

Значною мірою зацікавлення М. Ф. Владимирського-Буданова зосереджувалися у сфері історії та історії права литовсько-руської держави. Комплексної праці, присвяченої висвітленню цих питань, вченому створити не вдалося, проте найважливіші їх аспекти були розглянуті автором у низці праць, як окремих досліджень, так і в рамках опрацювання актового матеріалу до томів “Архиву Юго-Западной России”. М. Ф. Владимирський-Буданов виступив прихильником думки про заснування литовсько-руської держави руським населенням на базі тих державних традицій, які були вироблені попереднім політичним устроєм за допомоги організуючого начала – литовських князів. Важливою є думка М. Ф. Владимирського-Буданова про визначальну роль Галицько-Волинського князівства у спробі виступити в ролі засновника південноруської держави, що мало становити висхідну точку історії Західної Русі, тобто України.

Залишаються актуальними його характеристика різних типів землеволодіння в українських землях XVI ст., аналіз перетворення земельної власності у приватну, дослідження історії міст. Праця вченого “Немецкое право в Польше и Литве” була присвячена питанням виникнення та розповсюдження німецького права на землі Польщі та Литви, а також характеристиці його особливостей в українських містах XVIII ст. і, незважаючи на певні недоліки, є видатним внеском в історіографію.

М. Ф. Владимирський-Буданов одним із перших намагався досліджувати демографічну історію та колонізаційні рухи в Україні XIII – XVII ст. На підставі аналізу документів він доводив постійний характер населення українських земель та проводив статистичні підрахунки щодо його кількості, наголошував визначальне місце народної колонізації та вказав основні її напрямки.

Певна частка наукового доробку вченого стосується історії та історії права інших слов'янських народів: чехів, поляків, хорватів, сербів. В контексті історико-правових досліджень М. Ф. Владимирським-Будановим було здійснено аналіз та порівняльні дослідження низки юридичних пам'яток: Руської Правди, Литовського Статуту, Соборного Уложення тощо.

Важливими є праці вченого, присвячені історії освіти та освітніх установ. Серед них вирізняється “История Императорского Университета Св. Владимира” (К., 1884), яка містить значний фактографічний матеріал, низку висновків та

узагальнень і використовується у якості основного історіографічного джерела з історії цього навчального закладу першої половини XIX ст. до сьогодні.

Таким чином, наукова спадщина М. Ф. Владимирського-Буданова відзначається різноманітністю напрямків досліджень і за сукупністю висновків та комплексністю охоплених проблем займає значне місце в історичній науці.

У четвертому розділі “Археографічно-видавнича діяльність М. Ф. Владимирського-Буданова. Внесок вченого у розвиток архівної справи” розглянуто працю М. Ф. Владимирського-Буданова у вказаних галузях.

Одним із пріоритетних напрямків наукової праці вченого було виявлення та публікація джерел до історії та історії права. Більшість із них вперше запроваджено у науковий обіг.

Важливого значення для розв’язання багатьох питань українського минулого мають корпуси документів, опубліковані в томах “Архиву Юго-Западной России”. М. Ф. Владимирський-Буданов, видаючи джерела, враховував досвід попередників у питаннях опрацювання документів та супроводу їх науково-допоміжним апаратом, як правило, вносячи до них лише незначні зміни. Загалом, праця М. Ф. Владимирського-Буданова, пов’язана з публікацією пам’яток історії та права, несла на собі відбиток сучасних вченому традицій археографічної теорії та практики, а також відповідала основним напрямкам його наукових студій.

Інший важливий напрямок його діяльності становила праця на посаді головного редактора Тимчасової комісії, під час якої вченому довелося мати справу з цілою низкою проблем. М. Ф. Владимирський-Буданов очолював комісію протягом 34 років. За цей час відбулося підвищення показників її видавничої діяльності, розширення тематики досліджень та набуття нею нових рис, виникнення нових форм публікацій. Більше уваги приділялося дослідженням у галузі спеціальних історичних дисциплін, зміцніли наукові зв’язки установи та її особовий склад. Залучення до видання документів зі Львова, Варшави, Москви, Стокгольма тощо свідчило не лише про зростаючу увагу Тимчасової комісії до джерельної бази до історії українських земель з інших архівосховищ, але й про подальше усвідомлення співробітниками комісії її наукового значення як установи, що займається розробкою питань українського минулого, а не просто виконує політичне замовлення урядових структур. М. Ф. Владимирський-Буданов також спробував домогтися утвердження статусу її як цілком самостійної наукової установи із наданням відповідного фінансового забезпечення та проведенням адміністративних реформ (проте невдало).

Діяльність Тимчасової комісії здебільшого базувалася на опублікуванні матеріалу, що зберігався в Київському центральному архіві давніх актових книг. Тому проблеми, пов’язані із функціонуванням останнього, знаходилися серед пріоритетів наукової діяльності М. Ф. Владимирського-Буданова. Але вчений також брав участь у вирішенні важливих питань архівної справи поза межами Київського центрального архіву. Так, М. Ф. Владимирський-Буданов допомагав упорядковувати архів Тимчасової комісії. Вчений також був учасником

Чернігівської та співзасновником Київської губернських вчених архівних комісій. Проте з низки причин його діяльність у них була більше формальною.

М. Ф. Владимирський-Буданов доклав багато зусиль для вирішення питань функціонування та впорядкуванню поточної діяльності Київського центрального архіву давніх актових книг, методиці складання і публікації його описів. Вченим було внесено низку пропозицій щодо реєстрації та оприлюднення фондів архівосховища, покращення його фінансування, забезпечення продуктивності діяльності, що були частково враховані та спричинилися до поліпшення його роботи.

Багатьом задумам М. Ф. Владимирського-Буданова через несприятливі політичні події не судилося реалізуватися. Проте його пропозиції щодо вдосконалень та змін у діяльності архівних установ мали велике значення для привернення уваги і вирішення важливих проблем архівної справи.

Загалом, праця в галузі археографії та в архівній справі займала важливе місце в науковій діяльності М. Ф. Владимирського-Буданова. Вчений здійснив значний внесок у їхній розвиток.

У **висновках** підведені підсумки дослідження, які виносяться на захист:

– Аналіз історіографії теми засвідчує недостатність і неповність її висвітлення та необхідність детальнішого розгляду і уточнень. Специфікою джерельної бази проблеми є незначна кількість матеріалів біографічного змісту, натомість велика тих, що стосуються наукової діяльності вченого. У сукупності наявні дослідження та джерельні матеріали дають змогу дослідити тему та розв'язати поставлені завдання;

– З'ясовано, що формування наукового світогляду М. Ф. Владимирського-Буданова відбувалося під впливом суспільно-політичних подій середини XIX ст., які спричинили зацікавлення молодого вченого історико-правовими дослідженнями. Визначено, що переважаючим елементом його життєвого світогляду був консерватизм. Доведено, що період становлення дослідницьких пріоритетів вченого припав на той час, коли панівною доктриною, у ракурсі якої розглядалися історичний процес та розвиток правових норм, став позитивізм. Саме під його впливом провадив наукові побудови М. Ф. Владимирський-Буданов. Особливу рису методології вченого становить використання історико-порівняльного методу;

– Встановлено, що значну частину наукової діяльності М. Ф. Владимирського-Буданова займала педагогічна та науково-методична праця. Особливою її ділянкою є участь у формуванні школи західноруського (литовсько-руського) права, а праці вченого і його учнів – М. М. Ясинського, М. О. Максимейка, О. О. Малиновського та інших становили важливий етап у приверненні уваги до дослідження історії Великого князівства Литовського;

– Визначено, що творчий доробок вченого можна умовно розподілити за такими напрямками досліджень: історія, історія права, історія освіти і освітніх установ. М. Ф. Владимирському-Буданову належить визначна роль у постановці та

вирішенні багатьох проблем українського минулого, таких як історія міст, землеволодіння, колонізаційних рухів тощо;

– Доведено, що джерелознавчі праці та публікації документів у М. Ф. Владимирського-Буданова тісно пов'язані із основними напрямками його наукових досліджень. З'ясовано, що важливим напрямком його діяльності була археографічно-видавнича, зокрема, в рамках Тимчасової комісії. Під час перебування М. Ф. Владимирського-Буданова на посаді головного редактора комісії було вдосконалено її роботу, розширено тематику досліджень. Вчений брав активну участь у вирішенні проблем, що існували в архівній справі. Він висловив низку пропозицій щодо покращення організації діяльності архівів та розроблено власну методику опису джерел. Саме завдяки зусиллям ученого відбулися певні позитивні зрушення в організації архівної справи;

– З'ясовано, що М. Ф. Владимирському-Буданову належить визначна роль у постановці та вирішенні багатьох важливих питань українського, і не лише, минулого. Окремі висновки вченого вважалися і вважаються небезсумнівними, проте звертання до них сучасних дослідників підтверджує їхню актуальність. Роботи М. Ф. Владимирського-Буданова сприяли приверненню уваги наукової громадськості до окремих етапів історії України. Вчений розробив велику кількість важливих та малодосліджених питань і здійснив визначний внесок у розвиток історичної науки.

Список опублікованих праць за темою дисертаційного дослідження:

1. М. Ф. Владимирський-Буданов: до історії наукової кар'єри // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер.: Історія. – 2002. – Вип. 63-64. – С. 110-112.
2. Київський та Ярославльський періоди в житті і творчості М. Владимирського-Буданова: (1857 – 1875) // Вісник Київського ін-ту “Слов’янський ун-т”. – 2002. – Вип. 12: Історія. – С. 282-296.
3. Особовий архівний фонд М. Владимирського-Буданова в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Центральному державному історичному архіві в м. Києві // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Подільський осередок. – 2002. – Т. 8, ч. II. – С. 64-75.
4. Університет Св. Володимира у працях М. Ф. Владимирського-Буданова // Наукові записки з української історії Переяслав-Хмельницького державного пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди. – 2002. – Вип. 13. – С. 194-206.
5. Хмельниччина в розвідках М. Ф. Владимирського-Буданова (на матеріалах Інституту рукопису НБУВ) // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського НАН України. – 2002. – Вип. 9. – С. 413-427.

АНОТАЦІЯ

Шемета Ю. М. Науково-освітня діяльність М. Ф. Владимирського-Буданова. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2004.

Дисертація присвячена комплексному розгляду життєвого шляху та наукової спадщини М. Ф. Владимирського-Буданова. Досліджено процес становлення його як науковця і охарактеризовано основні методологічні принципи вченого. Висвітлено його викладацьку працю, участь у науковому житті українських земель та Російської імперії кінця XIX – початку XX ст. Вказано основні напрямки досліджень та проаналізовано його роботи. Визначено внесок М. Ф. Владимирського-Буданова у розвиток історичної науки та доведено його важливість.

Ключові слова: Владимирський-Буданов М. Ф., історія України, історіографія, історія права, школа західноруського (литовсько-руського) права, археографія, архівознавство, Київський університет.

АННОТАЦИЯ

Шемета Ю. М. Научно-просветительская деятельность М. Ф. Владимирского-Буданова. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.06 – Историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка. – Киев, 2004.

Диссертация посвящена комплексному рассмотрению биографии и научной деятельности М. Ф. Владимирского-Буданова.

Формирование ученого как личности, а также его научного мировоззрения произошло, главным образом, под влиянием происхождения М. Ф. Владимирского-Буданова из среды духовенства, а также условий общественного-политического развития Российской империи середины XIX в. Именно последние способствовали увлечению молодым ученым не фактической, а правовой историей славянских народов. Более четко определились исследовательские приоритеты М. Ф. Владимирского-Буданова после окончания Университета Св. Владимира и написания первых работ, а их укреплению способствовали обстоятельства, имеющие отношение к преподавательской и научно-методической деятельности, направляющие интересы ученого преимущественно в область изучения правовых и социально-политических аспектов прошлого земель бывшей Древней Руси, а также литовских.

Важное место в работе М. Ф. Владимирского-Буданова занимала научно-методическая и преподавательская деятельность. Он отдавал предпочтение исследованию спорных и малоизученных проблем истории и оказывал большое

влияние на молодых ученых, а также избрание ими направлений научной работы. Впоследствии некоторые из них – М. Н. Ясинский, И. А. Малиновский, М. А. Максимейко и другие – составили школу, называемую школой западнорусского (литовско-русского права) права.

М. Ф. Владимирский-Буданов принимал участие в деятельности научных обществ. Среди них особое место занимает Историческое Общество Нестора-Летописца, которое ученый возглавлял несколько лет и добился значительных улучшений в его работе.

Научные работы М. Ф. Владимирского-Буданова, которые можно условно распределить по таким направлениям исследований, как история древнерусского, литовско-русского, русского и украинского права, а также права других славянских народов, политическая, социально-экономическая и демографическая история Украины, история образования и образовательных учреждений, являют собой значительный вклад в развитие исторической и историко-юридической наук. Труды ученого, посвященные изучению отдельных важных вопросов исторического прошлого украинских земель, не утратили своего значения и сегодня, в частности, исследования происхождения и развития немецкого права в Украине, демографической истории, истории Киевского университета и другие. Научное наследие ученого, как опубликованное, так и то, что сохранилось в рукописном виде, фактически дает возможность охарактеризовать его видение социально-политического и правового развития бывших земель Древней Руси, в особенности украинских.

Ученому принадлежит большой вклад в развитие археографической работы в Украине. В частности, на протяжении 34 лет он был главным редактором ее ведущего археографического учреждения – Временной комиссии для разбора древних актов, внес ряд усовершенствований в организацию ее деятельности, приложил много усилий по улучшению финансового обеспечения комиссии, способствовал появлению новых форм публикаций исторических источников, расширению тематики исследований, налаживанию научных контактов с коллегами.

М. Ф. Владимирский-Буданов принимал активное участие в решении проблем, существующих в архивном деле, особенно в Киевском Центральном архиве древних актов. Ему принадлежит ряд предложений по улучшению финансирования архива, кадрового обеспечения, научной и текущей работы, составлению описания архивных дел. И не смотря на то, что из-за неблагоприятных обстоятельств не все предложения ученого реализовались, именно благодаря его усилиям состоялись определенные позитивные сдвиги в организации архивного дела.

Таким образом, М. Ф. Владимирский-Буданов является ученым, и исследователем, который внес выдающийся вклад в развитие исторической науки.

Ключевые слова: Владимирский-Буданов М. Ф., история Украины, историография, история права, школа западнорусского (литовско-русского) права, археография, архивоведение, Киевский университет.

ANNOTATION

Shemeta J. M. Scientific and educational activities of M. Ph. Vladimirskij-Budanov.

The thesis for a Candidate's degree by speciality 07.00.06 – Historiography, source study and special historical sciences. – Kyiv National Taras Shevchenko University. – Kyiv, 2004. – Manuscript.

The thesis is dedicated to the fully examination M. Ph. Vladimirskij-Budanov's course of life and his scientific legacy and his formation as the scientist. The main methodological principles of the scientist are determined and also is analyzed his teaching, participation in the scientific life of Ukrainian lands and Russian empire at the end of XIX – beginning of XX centuries. The main directions of M. Ph. Vladimirskij-Budanov researches are stated and also are analyzed his works. The scientist's contribution in the development of historical science and the meaning of this contribution is proved.

Key words: Vladimirskij-Budanov M. Ph., history of Ukraine, historiography, history of law, West-Russian (Lithuanian-Russian) legal history school, archaeography, archive theory, Kyiv University.

Підписано до друку 03.03.2004 р. Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсет. Друк офсет. Облік.-вид. арк. 1,12.

Ум. друк. арк. 0,93 Наклад 100 прим. Зам № 8.

Український центр духовної культури

01001, Київ-1, вул. Софіївська, 10.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавництв, виготівників і

розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК № 1262 від 06.03.2003 р.